

Fig. 83. Utsnitt av en karta över Edsbergs säteri 1715.

100. Skälby, Sollentuna sn.

Pl. 62.

Litteratur: B 140, L 393. Joh. Bureus, F a 6 s. 94 n:r 9 (lib. 2, Aschaneus), s. 165 n:r 15 (lib. 5, Rhezelius), F a 5 n:r 118, F a 1 s. 29, F f 6 n:r 50; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 260; O. Celsius, SR 2, s. 146, 289; F. Burman i Nova Acta R. Soc. Scient. Ups., Vol. 5 (1792), s. 302; UFT h. 2 (1872), s. 59; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 15, Anteckningar 1902 (ATA); N. Göransson och M. Svensén, Vår hemsocken Sollentuna (1931), s. 42; Fornminnesinventeringen för Sollentuna, fornlämning n:r 38, med karta av G. A. Hellman 1930 (ATA).

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (F f 6, n:r 50); Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 140); Brate 1902 (ATA).

Runstenen står o. 90 m. V om sjön Snuggan, o. 550 m. NNÖ om lägenheten Gustafsberg på Skälby ägor, på v. sidan av stigen från Gustafsberg till sjön. Ristningen är vänd mot Ö. Omkring 80 m. N om runstenens plats går gränsen mellan Sollentuna och Fresta socknar. Platsen är utmärkt på kartan i *Vår hemsocken Sollentuna* och på en specialkarta i fornminnesinventeringen för Sollentuna (ATA).

Omedelbart N om runstenen utbreder sig en omkring 50 m. bred mosse. Över denna går en gammal väg, direkt fortsättande gångstigen från Gustafsberg. I mossen synes här »under ett intill 1—2 dm. tjockt torvlager en stenbro, som är c:a 2 m. bred och intill 0,5 m. djup. N om mossen fortsätter gångstigen i närmast nordlig riktning.» Både runstenen och bron finnas utmärkta på en karta år 1715 över Edsbergs säteri (A 95 Sollentuna 4², Lantmäteri-

arkivet). Vägen har i gammal tid lett från Edsbacka norrut genom skogen Torran till Kolsta, Alby och Skällnora i Fresta sn. Den torde särskilt ha haft betydelse för gårdarna i Fresta såsom en utfartsväg till det viktiga Ed, varifrån man genom Edsviken hade direkt sjöväg söderut. Runstenen har utan tvivel rests i förbindelse med anläggningen eller förbättringen av vägen, ehuru inskriften icke talar därom. På 1600-talet kallades vägen enligt Peringskiöld Långbrovägen, säkerligen på grund av de många fyllnader, som måst göras på sumpiga ställen i skogen.

I Burei samlingar anges stenens plats »Millan Skällenora och Edsbacka», »Fredstad Sochn. På Torran».¹ I *Ransakningarna* är den upptagen både från Fresta och Sollentuna; den förra relationen lyder: »På Kåhlstads Skogen een stoor Runasteen oprest medh Runaskriff, dess betydningh weet ingen referera», den senare: »Emellan Östbacka och Skielnora finnes en stoor Runnasten». Peringskiöld: »Långbro vägen, Skälby ägor, emellan Edzbacka och Skellnora».

Gråsten. Höjd 2,15 m., bredd 2,10 m. Stenens topp är avslagen. Ristningen är synnerligen omsorgsfullt huggen, tydlig och väl bevarad.

Inskrift:

× gurip × lit × raisa × stain × at · ulfkel × sun × sin × auk · kui · a . . . bropur · sin × auk × at × hulmtisi ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
 sustur · sina ×
 65 70

Gyrið let ræisa stein at Ulfkæl, sun sinn, ok Gyi . . . broður sinn ok at Holmdisi, systur sina.

»Gyrid lät resa stenen efter Ulvkel, sin son, och Gye . . . sin broder och efter Holmdis, sin syster.»

Till läsningen: Tydligt sk vid inskriftens början. Mellan hst och bst i 1 k finnes en liten rund fördjupning, som möjligen är huggen; sålunda möjligen g. Tydligt stunget är 25 e. Där emot icke stungna 7, 31, 47 i, 2, 37, 63 u, 36 k. — Aschaneus: 25 i, 38 n, 63 y; efter 39 a ett t, vilket kan vara en nära till hands liggande suppling. — Rhezelius: 25 e, 38 i, 63 y. — Bureus' kopparstick har flera fel. Det visar till på köpet stenen hel och runslingan sammanhängande upptill, en välment men tyvärr obefogad försköning av en förlorad originalteckning. — Hadorph: 25 e, 61 a, 63 u. — Brate: 25 e, 63 u.

De personer, som omtalas i inskriften på Skälby-stenen, tillhöra samma familj som har låtit utföra de stora minnesvårdarna vid Risbyle i Täby sn (U 160 och 161) och vid Bällsta i Vallentuna sn (L 449, 450). Gyrid hade varit gift med Ulv i Skålhamra och hade med honom söner Ulvkel, Arnkel, Gye och Une samt dottern Holmdis. Ulvkel har med sina bröder Gye och Une låtit resa den stora Risbyle-stenen. Möjligen har han också med Arnkel och Gye låtit utföra minnesmärket vid Bällsta; det torde vara hans namn, som skall suppleras vid inskriftens början. Han var tydligen den äldste brodern, som nämnes först. Över honom och hans syster Holmdis är Skälby-stenen rest av deras moder Gyrid och brodern Gye. Sannolikt har på den bortslagna toppen funnits ytterligare ett eller ett par namn på syskon till Ulvkel och Holmdis.

Att Skålhamra-familjen har låtit resa ett minnesmärke över en av sina medlemmar här mitt inne i den öde storskogen, vittnar tydligt om att vägen som går förbi stenen har varit av betydelse som utfartsväg från de inre bygderna i nordöst. Måhända har den gått just från Skålhamra vid Vallentuna-sjön över Alby och Kolsta ned till Edsvikens nordspets. Just vid gränsen till ett annat härad har man genom minnesmärket velat markera det stora intresse, som vägförbindelsen innebar. Kanske var häradsgränsen tillika gränsen för familjens jordegendom. I så fall är stenen måhända, i sin tredubbla egenskap av minnesmärke, vägmärke och gränsmärke en

¹ Den senare uppgiften går sedan igen i F a 5, hos Burman och hos Celsius, som icke själv har sett stenen. — Liljegren har under Fresta sn (efter L 417) infört en hänvisning till L 393 Skälby, Sollentuna sn.

parallell till Sättra-stenen (U 101). Liksom denna har den samband med inskrifter i Danderyds skeppslag och Vallentuna härad.

Om namnet *Gyriðr* se U 77, om *Gyi* se U 79, om *Holmdis* E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 105. Mansnamnet *Ulfkell* är tämligen sällsynt i vikingatidens runinskrifter. Utom i U 160 och 161, där det avser samme man som här, är det belagt i följande tre uppländska inskrifter: L 31 Broby, Kalmar sn, L 467 Grana, Vallentuna sn och L 567 Alsike prästgård. Det saknas i Lundgrens och Brates samling av medeltida personnamn. Från Norge och Island finnes ett enda, därtill osäkert, belägg (Lind). Däremot förekommer namnet i Danmark (O. Nielsen) och det är mycket brukligt bland nordbor i England (Björkman), dit det väl har införts från Danmark. Möjligen beror förekomsten av namnet i Skälhamra-familjen på dennas förbindelser med England (se härom U 161).

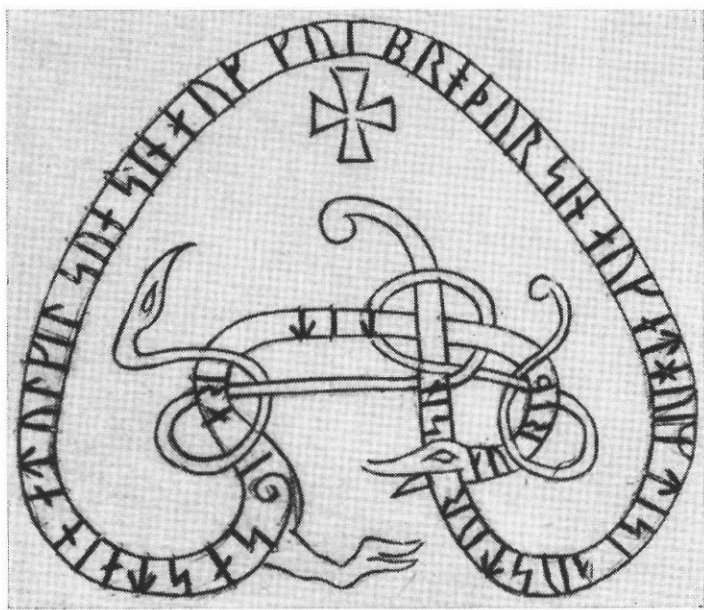

Fig. 84. U 100. Skälby, Sollentuna sn.
Efter kopparstick av Bureus.

Fig. 85. U 100. Skälby, Sollentuna sn.
Efter B 140.

101. S. Sättra, Sollentuna sn.

Pl. 63, 65.

Litteratur: D 2: 43. R. Dybeck, i ATS 1 (1864), s. 170, Runa (fol.) 1 (1865), s. 13; UFT h. 2 (1872), s. 59; E. Brate, Anteckningar 1902 (ATA); S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Förhandlingar vid Nordiska arkeologmötet 1922), s. 126; N. Göransson och M. Svensén, Vår hemsocken Sollentuna (1931), s. 43; Fornminnesinventeringen för Sollentuna: fornlämning n:r 60 (ATA).

Äldre avbildningar: Dybeck a. a.; Brate (ATA); I. Källström 1931 (ATA).

Ristning på ett stort stenblock i skogen NÖ om Edsberg, omkring 600 m. S om S. Sättra och invid en delvis rätt otydlig gångstig. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Rydboholm» och på kartan i *Vår hemsocken Sollentuna*.

Ristningen har varit okänd ända till mitten av 1800-talet och omtalas i tryck första gången av Dybeck.

Översidan av stenblocket, som innehåller ristningen, har en nästan plan och tämligen jämn yta. Dess höjd över marken är 0,90 m. Dess längd är 2,55 m., bredd 1,95 m. Ristningens motsvarande mått äro 1,90 och 1,65 m. Ljusgrå granit. Ristningen är i stort sett väl bevarad och tydlig.